

2. Belikov V.I. (2001). Sociolinguistics. Moscow: Russ. State Human. University, 315 p.
3. Buzko S.A. (2008). Colloquial speech in the texts of Ukrainian Postmodern prose. *Philological studies*. Issue. 2. P. 72 – 78.
4. Buryachok A.A. (1969). Functional and stylistic assessment of words in the Dictionary of Ukrainian language. Kyiv: Naukova dumka. Issue III. P. 87 – 95.
5. Erofejeva E.V. (1997). Experimental study of the phonetics of the regional version of the literary language. Perm. 83 p.
6. Zhovtobrukh M.A. (1984). Ukrainian literary language. – Kyiv: Naukova dumka. 255 p.
7. Koval A.P. (1987). Practical stylistics of the modern Ukrainian language. Kyiv: Vyscha schkola. 352 p.
8. Larin B.A. (1977). To the linguistic characteristics of the city: Several prerequisites. Moscow : Izv. state ped. in-ta im. A.I. Herzen. P. 189–199.
9. Leontiyev A.A. (1977). National features of communication as an interdisciplinary problem. Object, tasks and methods of ethnopsycholinguistics. Moscow: Nauka. P. 5 – 14
10. Martos S. A. (2006). Youth slang in the speech structure of Kherson: author. diss. for science. degree of cand. Of philol. sciences: 10.02.01. Luhansk. 21 p.
11. Mikolenko T.M. (2006). Ukrainian city slang (on the material of oral speech of Ternopil residents): author ref. diss. for science. degree of Cand. philol. Sciences: 10.02.01. Kyiv. 21 p.
12. Selivanova O.O. (2011). Fundamentals of the theory of language communication: a textbook. Cherkasy: Publishing house Chabanenko Yu.A. 350 p.
13. Stavyt'ska L.O. (2005). Slang, jargon, argo: Social differential of the Ukrainian language. Kyiv: Krytyka. 464 p.
14. Ponomariv O.D. (1993). Stylistics of the Modern Ukrainian language. Kyiv: Lybid'. 248 p.
15. Fursa O.A. (2002). Anglicisms of Present-day Ukrainian youth slang: factors of dynamics and problems of classification. *Language and History: an. collection of scientific papers*. Kyiv. Issue 61. P. 57–65.
16. Fursa O.A., Mosenkis Y.S. (2005). Ukrainian youth slang as a dynamic phenomenon (the standpoint of research prospects). *Language and history: a collection of scientific papers*. Kyiv. Issue. 83. P. 70–82.
17. Shovgun N.O. (2000). Formation of Ukrainian slang in the speech activity of small social groups: author's ref. diss. for science. degree of Cand. philol. Sciences: 10.02.01. Kyiv. 17 p.
18. Burgess A. (1962). *A Clockwork Orange*: London: Penguim Group. 122 p.
19. Burgess E. (1990). *Mechanical orange* / trans. From English O.Butsenko. Kyiv: Ridna mova. 122 p.
20. Tartt, D. (2016). *The Goldfinch*. NY: Little, Brown and Company. 854 p.
21. Tartt D. (2018). *Schigol* / trans. from English by V. Shovkun. Kyiv: Book Club "Family Leisure Club". 832p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Юлія Бойко – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри германської філології та перекладознавства Хмельницького національного університету.

Наукові інтереси: гендерна лінгвістика; соціолінгвістика; функціональний, семантичний та когнітивний синтаксис.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Julia Boyko – Doctor of Philology, Associate Professor, Head of the Department of German Philology and Translation Studies, Khmelnytsky National University.

Scientific interests: gender linguistics; sociolinguistics, functional, semantic and cognitive syntax.

УДК : 81'255.4:159.937

DOI: 10.36550/2522-4077-2021-1-193-84-92

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Василь БЯЛИК (Чернівці, Україна)

ORCID: 0000-0001-7428-7145

e-mail: v.bialyk@chnu.edu.ua

БЯЛИК Василь. ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ МІЖМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ. Стаття присвячена відтворенню виражальних засобів, що складають основу лінгвокультурного коду етносу, у процесі міжмовної комунікації, якою є переклад. Засоби експресивізації тексту-джерела розглядаються у їх зіставленні з такими у тексті-цілі. Матеріалом дослідження слугує твір відомого українського письменника Олеса Бердника «Ілюзіоніст» та його англійський переклад Ромою Франко. В процесі

дослідження встановлено, що найбільш поширеними виражальними засобами, які передають етнокультурну складову у міжмовній комунікації є фонетико-графічні, словотвірні або морфологічні, лексичні, фразеологічні та синтаксичні.

Ключові слова: міжмовна комунікація, міжкультурна комунікація, переклад, експресивність, виражальні засоби.

BIALYK Vasyli. LINGUOCULTURAL ASPECTS OF INTERLINGUAL COMMUNICATION. The article dwells on the linguocultural issues of interlingual communication. Interlingual communication is presented in the article by translation while linguocultural means are viewed as expressive tools used to construct a national worldview where the expressive function is of paramount importance. The major task in rendering the expressive function in translation is to achieve equivalence, i.e. creation such a situation in the process of interlingual communication where the emotional response of a source-text reader could be equal to that of a target-text reader. It is important to take into account intercultural peculiarities of emotion manifestation while analyzing the degree of emotionality and expressiveness of a work of fiction in different languages. This is accounted for a double nature of emotions. They are viewed as a universal psychic phenomenon, physiological experience, on the one hand, and as an emotional concept characterized by specific culturally-related wording and perception, on the other hand. Though emotions are of universal character, the typological structure of emotional lexicon is different in different languages having very clear national peculiarities. This proves that a language is not a mirror reflection of the world and serves as one more evidence that the world of emotions and the world of language means do not coincide. In the paper, linguocultural means to denote various emotions peculiar for a Ukrainian text and the ways of their rendering in an English text in the process of interlingual communication have been considered. It requires, first and foremost, besides the analysis of the ways of translation of expressive means in a source-text and a target-text also analyze their reception in accepting culture. Expressive information in the text under consideration and its translation version is rendered by a large arsenal of stylistic means which facilitate the perception and assessment by a reader and a translator of a work of fiction and revealing its emotional potential. It has been established that among the basic expressive means to denote expressive information in interlingual communication are phonetic and graphic, word-building or morphological, lexical, phraseological, and syntactic ones. As a result of the research performed, it has been revealed that the author and the reader, and in the translation process also the translator, are the major agents in the act of communication realizing the principle of anthropocentrism according to which a human being is the completion of universe evolution.

Key words: interlingual communication, intercultural communication, translation, expressiveness, expressive means.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжмовна і міжкультурна комунікація традиційно репрезентована перекладом, в якому якнайкраще відображаються лінгвальні та культурні чинники такої комунікації (House, 2016). Переклад зазвичай розглядають у двох планах : як процес і як текст (продукт, результат процесу), де, окрім суто інформативної, експресивна функція є однією із найголовніших, оскільки завдяки їй передаються всі лінгвокультурні обертони повідомлення, спрямовані на його адекватну реценцію адресатом (Бялик, 2016: 28-42). Експресивна функція у перекладі художнього тексту визначається двома комунікативними настановами: на передачу інформації і на здійснення емоційного впливу на адресата. Перша настанова знаходить своє вираження у денотативній функції, а друга полягає в передачі відношення відправника тексту до породжуваного ним тексту і прагненні викликати в отримувача тексту відповідну емоційну реакцію, тобто головною тут виявляється окрім денотативної ще й конотативна функція (Виноградов, 2001). При передачі експресивної функції у перекладі ставиться завдання досягнення експресивного еквіваленту, тобто створення в процесі перекладу міжмовного спілкування такої ситуації, за якої емоційна реакція отримувача тексту перекладу могла би відповідати емоційній реакції отримувача тексту оригіналу. Важливим у міжмовній комунікації зберегти в тексті-цілі всю палітру лінгвокультурних засобів тексту-джерела (Пермінова, 2015). Тексти можуть також різнитися і відтворюваним комунікативним ефектом (реакціями які він викликає у адресатів). Переклад як процес повинен забезпечувати передовсім еквівалентність реакцій адресата текста-джерела та текста-цілі (Латышев, Семенов, 2005: 31).

У процесі художнього перекладу відбувається творча взаємодія індивідуальностей автора оригіналу і перекладача. Це реально існуючий процес, який потребує теоретичного осмислення (Пермінова, 2015). Такому осмисленню перешкоджає дві крайності: об'єктивістське уявлення про переклад як про копію оригіналу і суб'єктивістська концепція перекладу як процесу, тотожного оригінальній творчості (Коптілов, 2002: 10). При цьому В. Коптілов зауважує, що найважче подолати суб'єктивістську концепцію перекладу. Якщо об'єктивістське уявлення про переклад як можливість дослівного перекладу швидко спростовується практикою, то прихильники суб'єктивістської концепції перекладу обстоюють повну свободу перекладача у процесі перекладу, називаючи це творчим началом

перекладу. Очевидно тут важливим має бути третій варіант стосунків між перекладачем та автором, який передбачає наявність власної індивідуальності перекладача, яку підпорядковує особі автора оригіналу (Коптілов, 2002: 11).

Матеріалом дослідження слугує фантастична повість відомого українського письменника Олесь Бердника «Ілюзіоніст» (Бердник) та її переклад англійською мовою, здійснений канадською перекладачкою Ромою Франко (Berdnyk, 2012), яка не була об'єктом наукового дослідження досі. Невеликий за обсягом твір О. Бердника привертає увагу з декількох причин. У ньому передається особливість авторського стилю талановитого українського письменника, його світобачення, яке виражається через опис персонажів твору, подій, які відбуваються, їх характеристики. Такий неповний перелік особливостей цього, як і багатьох інших творів автора, вимагає від останнього майстерного використання виражальних засобів, щоб відобразити як своє ставлення до героїв та подій, що описуються, так і передачі основного меседжу твору і впливу на читача.

Тут доречно детальніше зупинитись як на індивідуальності автора художнього твору, так і перекладачки.

Олесь Бердник, український письменник і поет, художник, музикант і громадський діяч, автор більше 50 романів, повістей, есеїв, людина найрізноманітніших здібностей, відомий в радянські часи як колишній дисидент народився в Херсонській області у сім'ї ковалів з діда-прадіда.

Фантастикою, казками та легендами Олесь захоплювався з дитинства. Олесь Бердник був також прекрасним художником і фотографом. Вражаюча фантазія й масштабне мислення Олесь Бердника знайшли відображення в «космічних» сюжетах його картин. На його рахунку 20 персональних художніх виставок, сценарій до кінофільму, до того ж він є автором пісень, написаних на власні вірші, захоплювався подорожами (Коробкова, 2012).

Не менш колоритною є і фігура перекладачки Роми Зорі Франко, людини сильної індивідуальності, яка народилася в преріях Саскачевану в маленькому містечку Канора в Канаді, де виховувалась разом із сестрою Сонею в любові до українського слова, українських традицій. За час викладання у Саскачеванському університеті, м. Саскатун, Канада професорка Рома Франко зарекомендувала себе як здібний організатор, науковець, громадський діяч, активний учасник соціокультурних заходів у житті української громади Канади. Вийшовши на ранню пенсію у 1996 р. вона разом із сестрою Сонею Морріс заснували видавництво перекладної літератури Language Lanterns Publications («Мовні маяки»), де власним коштом публікували свої англійські переклади (Рома Франко як перекладачка, а Соня Морріс як редакторка) українських творів спочатку жіночої, а потім і чоловічої прози (Козачук, 2018). Загалом перекладено більше 30 творів. За свою перекладацьку діяльність Рома Франко і її сестра Соня Морріс (помертно) удостоєні престижної премії Юрія Луцького. Особливістю цієї діяльності можна вважати величезний професіоналізм перекладачки, її знання обох мов на рівні білінгва та безмежну любов до України, українського народу, свого коріння. Цілком можна стверджувати, що ця перекладачка якраз і реалізує той третій варіант стосунків між автором та перекладачем, про який згадує В. В. Коптілов (Коптілов, 2002: 11), коли сильна авторська індивідуальність поєднується з не менш сильною індивідуальністю перекладача, який може відчутти усю гаму емоційності, експресії та ідей, які має намір виразити автор.

Мета роботи полягає у з'ясуванні лінгвокультурних засобів, притаманних українському тексту, та визначенні способів їх передачі англійською мовою у процесі міжмовної комунікації, що, серед іншого, передбачає аналіз способів перекладу експресивних виражальних засобів у тексті-джерелі та їх відтворення у приймаючій культурі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Серед базових виражальних засобів на позначення експресивної інформації у міжмовній комунікації у процесі дослідження виявлено фонетико-графічні, словотвірні або морфологічні, лексичні, фразеологічні та синтаксичні засоби.

Фонетико-графічні засоби, зазвичай, репрезентовані транскрипцією, транслітерацією, змішаним і адаптивним транскодуванням та графічними засобами (пунктуацією). У

наведених нижче прикладах бачимо, як знаки пунктуації передають переживання героїв та їх емоції, серед яких знак оклику в кінці слова чи висловлення, знак питання або три крапки.

Ще однією формою репрезентації фонетико-графічних засобів є графічна імітація мелодики, тону чи інтонації мови персонажа:

– *Якусь давню грошину. **Ве-е-елику!** Більшу за п'ятака! Ходи, поглянеш...* (Бердник).

– “ *A really old coin. A **bi-i-i-g one!** Bigger than pyatak! Come and have a look...*” (Berdnyk, 2012 : 237).

Протяжність вимовляння слова у наведеному випадку свідчить про важливість знайденої монети, можливу її цінність. У цьому випадку бачимо, що як в оригіналі тексту, так і його перекладу цю характеристику повністю збережено. Емоційний стан персонажів творів передається також фонетико-графічними засобами на позначення різних вигуків, тобто вираження реакції персонажів твору, свого відношення до речей, ідей чи людей.:

– *Ми... по ділу, – несміливо сказав Тарасик.*

– ***Ой!** Яке там у вас діло? – усміхнувся Мошко і його хрящуватий ніс смішно заворушився, ніби принохувався до якогось нечутного запаху.*

– *Може, маєте спадщину велику від покійної бабусі? Хотите продати графський палац? **Хе-хе!*** (Бердник).

Перед перекладачкою було завдання відтворити цю гаму експресії та дескрипції образу засобами приймаючої культури. І це, слід зазначити, їй дуже добре вдається, особливо, коли перекладачка знаходить вдалі відповідники в англійській мові, що гарантує адекватне сприйняття тексту читачем.:

– “*We’ve... come on business,*” *Tarasyk said hesitantly.*

– “***Oh my!** What kind of business can you have?*” *Moshko smiled, and his bony nose moved comically, as if it were sniffing an indiscernible odour. “Perhaps you have a large inheritance from your deseased grandmother? Do you want to sell a count’s palace? **Tee-hee!**”* (Berdnyk, 2012: 240).

Вигуки можуть виражати і реакцію персонажа на будь яку подію чи виконувати фатичну функцію у мовленні.

Словотвірні засоби вираження експресивності у міжмовній комунікації охоплюють афіксальні словоформи, зокрема різні види демінутивно-зменшувальних суфіксів, складні слова.

Серед головних персонажів твору є два підлітки, до яких із симпатією, чи ба! – любов’ю – ставиться автор. На таку думку наштовхує той факт, що упродовж всієї розповіді наратор вживає їх імена лише у їх зменшувально-пестливій формі (*Тарасик, Павлик*). Власне зменшувально-пестлива форма імен хлопчиків налаштовує читача на приязний, доброзичливий лад, який із самого початку прочитання твору проникається симпатією до цих підлітків. У Роми Франко як перекладачки залишається невеликий вибір використання трансформацій для адекватного передачу смислу, закладеного в тексті оригіналу, і вона вдається до транслітерації (*Tarasyk, Pavlyk*).

Проте заледве чи англомовний читач здатний сприйняти те тепло і любов, яке автор вкладає до зменшувально-пестливої форми імен цих персонажів.

В окремих випадках можемо спостерігати випадки нейтралізації експресивно забарвлених лексичних афіксальних одиниць тексту оригіналу у перекладі, коли емоційно-експресивна складова лексичної одиниці зводиться до позначення, вказівки розміру. А експресивний компонент слова перекладачка пробує передати низкою слів, що входять до вільного словосполучення:

– *Високі пальці ставлять... такі стовпи великєнні...* (Бердник).

Лексична афіксальна одиниця *великєнні*, вжита автором у тексті, передає захоплення підлітка, його враження від події, свідком якої він є, його переживання.

В перекладі читаємо:

– “*They’re pounding in tall stakes – **great big poles like this...***” (Berdnyk, 2012: 239).

Тут словосполучення *great big poles like this* передає в основному ознаку розміру *great big*, хоч емоційний компонент перекладачка намагається компенсувати додаванням словосполуки *like this*. Це є цілком виправданим кроком і допомагає досягнути еквівалентності при перекладі.

Словоскладання ще один із найбільш ефективних засобів словотвору, оскільки у ньому компресується інформація в стислій формі про позначуваний об'єкт, ознаку чи суб'єкт:

– *А що? – зацікавився Павлик, висовуючи золоточубу голову на довгій шиї з дерези.*

(Бердник).

Складні слова представляють певну трудність у їх перекладі особливо в неспоріднених мовах. Тому перекладачеві доводиться вдаватися до певних прийомів, щоб передати, якщо не форму, то хоча б зміст та експресивне навантаження лексичної одиниці тексту оригіналу:

– *“What?” Pavlyk asked curiously as he shoved his head, stuck on a scrawny neck and topped by a yellow top of hair, out of the acacia bushes.* (Berdnyk, 2012: 237).

Водночас є випадки повного збігу або тотожності понять, позначених лексичними одиницями в тексті оригіналу та тексті перекладу та їх репрезентації у мові-джерелі та мові-цілі. Наприклад, *синьоокий* та *blue-eyed* можна розглядати як випадки ототожнення понять, з одного боку, та семантичної подібності, з іншого, хоч графічні характеристики є дещо відмінними (в одному випадку написання слова разом – в іншому через дефіс).

Складні слова можуть виражати поняття, які загальноприйняті в різних мовах та культурах, наприклад:

– *Я бачив інших факірів, батечку мій, і запевняю вас — ваші фокуси-покуси надто моторошні...* (Бердник).

В даному уривку бачимо лексичну одиницю *фокуси-покуси*, яка не потребує спеціального тлумачення, оскільки є інтернаціоналізмом:

– *“I’ve seen other magicians, my good man, and I assure you, that your hocus-pocuses are much too frightening...”* (Berdnyk, 2012: 257).

Однак навіть, здавалося б інтернаціональне слово, повинне враховувати культурномовну складову приймаючої культури і приймати форму, яка усталена у цій культурі.

До лексико-семантичних засобів репрезентації експресивності у художньому творі, що досліджується, належать колоквіалізми, епітети, національно-маркована лексика, метафори, лексичний повтор, антономазія, дисфемізми.

Асиметрія тексту перекладу та тексту оригіналу спостерігається на семантичному та стилістичному рівнях (Жозачук, 2018), які тісно взаємопов'язані.

В оригіналі експресивність тексту представлена лексичними одиницями, які належать до архаїчної лексики на позначення певних історичних реалій (*шаг, півшага*), а також словами, утвореними шляхом конверсії (*курява – куріти*). Експресивність досягається також завдяки використанню стилістичних засобів (епітетів, метафоризації слів) – *махаметів, канючих*. У перекладі лексичні одиниці нейтралізуються і втрачають експресивну силу (*kicking up dust, infidels, begging*).

На особливу увагу заслуговують лексичні одиниці, які передають національний колорит мови, її культурну складову:

– *Цитьте, бабо! Цитьте, а то я...* (Бердник).

Немає в англійській мові точного відповідника для українського слова *Цитть (me)!* Певною мірою відповідати семантиці цього слова, на нашу думку, можуть англійські *Hush! Shi! Whist!* Однак навіть із вжитком цих англійських лексем не можна стверджувати про повну відповідність семантичного обсягу цих слів українському відповіднику.

Вираження експресивності лексичними засобами може здійснюватися шляхом лексичних повторів. Деколи ознака може інтенсифікуватися за допомогою лексичного повтору та використання синонімічних лексичних одиниць з нагнітанням ознаки.

– *Умер, умер! – лото сикнув вітчм, вдаривши дерев'яною ложкою по столу. – Знаю, що здох! Як собака! На каторзі!* (Бердник).

– *“He died, he died!” the stepfather shouted angrily, banging his wooden spoon on the table. “I know that he croaked! Like a dog! Doing hard labour!”* (Berdnyk, 2012: 245).

Нагнітання ознаки смерті тут передається від повтору нейтрального слова *умер – died* до лексем *здох – croaked* і далі до словосполучення *Як собака! – Like a dog!* Негативна конотація підкреслює негативне ставлення вітчима до батька Тарасика.

Серед виражальних засобів, які лежать в основі експресивності тексту, найбільш частотними в нашому дослідженні виявились епітети, порівняння, метафори, які входять до

складу

словосполучень.

Так, наприклад, баба Химка, дивлячись на Тарасика, гірко каже:

– *Де там ти здоровий, одні скраклі замість рук.* (Бердник).

У перекладі лексема *скраклі* передається у порівняльній конструкції, де українська лексема замінюється нейтральною лексикою і роль інтенсифікації ознаки виконує сама конструкція, а не лексема, як це бачимо в тексті оригіналу:

– *“You are not at all well; your arms are like little sticks.”* (Berdnyk, 2012: 267).

Лексичні засоби вираження експресивності не обмежуються тільки вищевикладеними прийомами та лексичними одиницями, їх реєстр може охоплювати не тільки стилістичну стратифікацію лексики, приналежність до функціональних стилів, але й інші засоби увиразнення, як наприклад антономазію чи дисфемізми. У повісті О. Бердника це особливо помітно у стосунках Тарасика та його вітчима, дядька Степана. У своїй люті до пасинка Степан називає його в українському тексті *цуцням*, *Іродом*. В перекладі ми бачимо відтворення експресивного смислу із вживанням аналогічних лексичних одиниць зниженої конотації. Лексема *цуцня* замінюється на безпородну маленьку собачку *little mongrel*, що надає ще більшої негативної експресивності, ніж український відповідник, оскільки українська лексема може асоціюватися із позитивною оцінкою. В іншому прикладі заміна імені біблійного царя, що прославився своєю жорстокістю, на образ диявола – *devil* – в основному збігається за семантичним навантаженням та понятійним обсягом з лексемою тексту оригіналу.

Антономазія як засіб характеристики персонажу, його вчинків з оперттям на біблійні сюжети, є також притаманною для аналізованого твору. Так баба Химка, звертаючись до Степана, не стримує емоцій:

– *Ти, Каїне, доніс на Федора, на її першого чоловіка, на свого товариша.* (Бердник).

– *“You’re Cain, that’s who you are! You denounced Fedir, her first husband and your friend.”* (Berdnyk, 2012: 261).

Як свідчить проведене дослідження, використання лексичних засобів як способу увиразнення мови твору є надзвичайно ефективним у міжмовній комунікації у відтворенні її лінгвокультурних аспектів.

Фразеологічні засоби на позначення експресивності у досліджуваному творі характеризуються сполученнями, зрощеннями, єдностями, національно-маркованими фразеологічними одиницями паремійного типу, образністю.

– *Бреши здоров! Як то можна по грошині взнати щось про тих людей, що їх вже нема?* (Бердник).

Вираз **Бреши здоров!** є маркером розмовної живої мови та показником мовно-культурного коду. Словосполучення є характерним для української мови та української культури, а тому у перекладі перекладачка вимушена вжити відповідне за змістом словосполучення, яке є зрозумілим у приймаючій культурі та відображає семантичний зміст української лексичної одиниці:

– *“You’re pulling my leg! How can anyone use money to find out things about people who are no longer here?”* (Berdnyk, 2012: 238).

Якщо в українському словосполученні компонент «*бреши*» вказує на актуальне його значення, хоч і не повною мірою, то в англійському перекладі маємо справу із немотивованим ідіоматичним словосполученням. Його компоненти «*pulling*», «*leg*» жодним чином не відтворюють зміст фразеологічної одиниці. Такі фразеологічні одиниці представляють особливу трудність при перекладі, оскільки є питомими елементами приймаючої культури. Вірно прийняте рішення перекладачкою дає змогу англомовному читачеві адекватно сприйняти зміст висловленої думки.

Вибуки, клятви, запевнення, виражені ідіоматичними виразами, становлять важливу канву розмовної живої мови, її характеристики та вказують на особливості її функціонування. Експресивність таких засобів досягає емоційного максимуму і автор не має права не скористатися цим:

– *Ій-пра!* (Бердник).

Ідіоматичний вираз *Йй-пра!* є одним з варіантів вираження запевнення (порівняйте: *Йй-Богу!*) і є невід'ємною частиною української етнокультури. В перекладі, як зазначалося раніше, використовується відповідник із приймаючої культури:

– **“Cross my heart!** (Berdnyk, 2012: 239).

Вагомий пласт емотивної лексики складають фразеологізми, які містять елементи паремій, тобто приказок чи прислів'їв. Вони, по суті, є емоційно-образними ресурсами мови і тому важливі в оповіді:

– *А щоб ти здох йому! Погибелі на тебе нема, дармоїда! В печінках мені сидиш, паскудна тварюко! Де тебе не посій, там і вродиш...*

Український текст глибоко національний за формою з широким використанням паремійного фонду мови («сидіти в печінках» у значенні «надоїдати дуже», «де тебе не посій, там і вродиш» у значенні «ти повсюди, де тебе і не чекають»). Експресивність таких емогем не викликає сумніву. Що ж відбувається в англійському перекладі?

– *“May you drop dead! You just won't croak, you parasite! I can't stand you, you loathsome creature! You're always underfoot.”* (Berdnyk, 2012: 243).

Перекладачка використовує розмовну лексику «*croak*», «*drop dead*» у виразах, яка спрямована на збереження експресивності виразів, але паремійна ідіоматичність втрачається. Очевидно, що «*I can't stand you*» не може зрівнятися з експресивністю виразу «*в печінках сидиш*» чи «*You're always underfoot*» – з «*де тебе не посій, там і вродиш*».

Синтаксичні стилістичні засоби представлені синтаксичними структурами, які характеризуються стилістичною інверсією у тексті перекладу, наявністю еліптичних речень, внутрішнім мовленням та питальними реченнями власне непрямої мови, замовчуванням, відокремленням, антитезою.

В плані вираження експресивності тексту ми зосереджуємося на стилістичних особливостях речень. Проблема синтаксичних виражальних засобів мови і стилістичних прийомів синтаксису тісно пов'язана з проблемою предикації у широкому розумінні цього слова, тобто актуальним членуванням речення.

Використання синтаксичних виражальних засобів по суті є різними способами оформлення висловлення усного та письмового мовлення, їх взаємообумовленості та взаємозв'язку.

Одним із синтаксичних засобів вираження експресії у творі є стилістична інверсія. В українській мові порядок слів довільний і відношення між членами речення визначаються синтетичними засобами (в основному закінченнями та флексіями), водночас в англійській мові такий порядок слів фіксований завдяки аналітичному характеру устрою мови. Отже кожне відхилення від норми в англійському реченні може розглядатися як стилістичний ефект на відміну від українського речення.

– *Що ото кине, як собаці, на сніданки в гімназії, те й має...* (Бердник).

– *For my school lunches, he just throws something at me, like at a dog, and that's all I get...* (Berdnyk, 2012: 242).

Важливим стилістичним синтаксичним прийомом, який використовується для підсилення експресивності твору може виступати явище нарощування ознаки:

– *Запанувала глибока тиша, бо чоловік в чорному смокінгу оголосив про виступ незрівняного, небувалого, чудодійного, неповторного мага, ілюзіоніста, факіра, магістра чарівних наук великого Ойра-Хана* (Бердник).

– *Then a deep hush fell over the crowd as the man in the black evening jacket announced the appearance of the incomparable, the extraordinary, the wonder-working and unique conjurer, illusionist, and magician – the master of the magical arts, the great Oyra-Khan.* (Berdnyk, 2012: 252).

Інтенсифікація ознаки може не тільки відбуватися у бік зростання, але і у бік зменшення і передаватися граматичною структурою речення:

– *Гм... Бронза... звичайнісінька бронза... Нащо воно мені...* (Бердник).

– *Гмм... It's bronze... ordinary bronze.*” (Berdnyk, 2012: 241).

Внутрішній стан персонажів твору, що досліджується, часто передається через внутрішнє мовлення чи власне непряму мову, що збагачує експресивний потенціал твору і дає змогу реципієнту (читачу) краще зрозуміти головних героїв твору, їх настрої та їх

характер, їхнє відношення до описаних подій. Як правило, це досить розлогі уривки твору, скорочення яких навіть у цитуванні призвело би до спотворення змісту висловлення. Загалом цей стилістичний прийом є прийнятним для двох пар мов і не залежить виключно від особливостей граматичного устрою мов.

Іншою особливістю живої розмовної мови, яка використовується як стильовий прийом, є замовчування. Зазвичай замовчування є наслідком сильних відчуттів, які заважають закінчити мовлення, або іноді небажання її продовжувати:

– *He такий, як всі... Та й він сказав нам...* (Бердник).

– *“That he wasn’t like the rest of us. And he said...”* (Berdnyk, 2012: 315).

Ці здогади оформлюються незакінченими реченнями, які відображають прийом замовчування. Читач сам додумується про можливий варіант закінчення речень. Такий прийом є надзвичайно ефективним у передачі душевного стану персонажів.

Прийом замовчування є притаманним і вдало використуваним як у тексті оригіналу, так і в тексті перекладу.

Часто в творі використовується стилістичний прийом, відомий як відокремлення, який можна тлумачити як інтонаційно-сміслові уривки мовлення, що утворюються виокремленням одного чи іншого другорядного члена речення або вставних слів чи фраз:

– *На арену вийшов чоловік середнього зросту в блакитному трико — худорлявий і стрункий.* (Бердник)

– *A man – slim, delicately built, of medium height, and dressed in azure leotard – stepped into the ring* (Berdnyk, 2012: 252).

Синтаксичне оформлення живої мови передбачає відхилення від ustalених норм, що найкращим чином виявляється через еліipsis, тобто пропуски членів речення у висловленні для передачі емоційності, а отже вираження експресивності.

Висновки та перспективи дослідження. Як свідчить проведене дослідження, емоційно-експресивна інформація у міжмовній комунікації передається великим арсеналом виражальних засобів, що сприяють експресивності тексту оригіналу та тексту перекладу, а також виявленню емоційного потенціалу твору та його оцінки як автором, так і читачем. Тут ще можемо додати і перекладачем як реципієнтом і відправником, інтерпретатором художнього твору. Звичайно, в дослідженні наведені лише найбільш поширені для аналізованого твору виражальні засоби. Насправді у тексті автор та перекладачка вдаються і до інших стилістичних засобів (паралельні конструкції, хіазм тощо), проте нами виокремлені найбільш поширені, на наш погляд, які сприяють експресії міжмовної комунікації. Перспективним видається розглянути когнітивно-дискурсивні характеристики міжмовної комунікації з урахуванням її синергетичного та прагматичного аспектів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бердник Олесь. Ілюзіоніст. Режим доступу: <http://www.ukrplib.com.ua/books/printit.php?tid=6560>
2. Бялик В. Д. Основи теорії перекладу. *Fundamentals of Translation Studies*. навч. посібник для студ. ф-тів іноземн. мов. Чернівці : Чернівецький ун-т, 2016. – 376 с.
3. Виноградов, В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. М.: Изд-во института общего среднего образования РАО. 2001. – 224 с.
4. Козачук А.М. Ідіолект перекладів Роми Франко: семантичний та стилеметричний аспекти. Дисертація на здобуття наук. ступеня кандид. філолог. наук Спеціальність 10.02.16 Перекладознавство. Харків: Харків. нац. університет ім. В.Н. Каразіна. – 258 с.
5. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу : Навч. посіб. К.: Юніверс, 2002. – 280 с.
6. Коробкова Т. Олесь Бердник і його родина / Тетяна Коробкова // Газета День: №70, (2012), 20 квітня, 2012. Рубрика: Україна Incognita. Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/oles-berdnyk-yogorid-i-rodina>.
7. Латышев Л. К., Семенов А. К. Перевод: теория, практика и методика преподавания: Учебник для студ. перевод. фак. в учебн. заведений. 2–е изд. стер. М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 192 с.
8. Пермінова А.В. Перекладацька рецепція сучасної американської поезії: монографія. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – 352 с.
9. Berdnyk O. (2012). *The Illusionist // Fantastic Encounters* : translated by Roma Franko; edited by Paul Cipywnyk. Toronto : Language Lanterns Publication Inc., 2012. – pp.237-342.
10. House J. *Translation as Communication across Languages and Cultures*. London and New York: Routledge, 2016. – 164 p.

REFERENCES

1. Berdnyk, Oles *Illusionist* Access mode: <http://www.ukrplib.com.ua/books/printit.php?tid=6560>

2. Bialyk, V. D. (2016). *Osnovy teoriiy perekladu* [Fundamentals of Translation Studies]. Chernivtsi: Chernivtsi University, 376 p.
3. Vinogradov, V.S. (2001). *Vvedenie v perevodovedenie (obschie i leksicheskie voprosy)* [Introduction into Translation Studies (general and lexical issues)]. Moscow: Institut obscheho srednego obrazovania RAO, 224 p.
4. Kozachuk, A.M. (2018). *Idiolekt Perekladiv Romy Franko: Stylistychny ta Stylemetrychny Aspekty* [Idiolect of Roma Franko's Translation: Semantic and Stylemetric Aspects]. Dissertaion for a Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.16 Translation Studies. –Borys Hrinchenko Kyiv University, Ministry of Education and Science of Ukraine; V.N. Karazin Kharkiv National University Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv , 258 p.
5. Koptilov, V.V. (2002). *Teoriya i praktyka perekladu* [Theory and Practice of Translation]. Kyiv: Universe, 280 p.
6. Korobkova, T. (2012). *Oles' Berdnyk i yoho rodyna* [Oles Berdnyk and his Family] "Day" Newspaper Issue 70, April 20, 2012. Access mode: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/oles-berdnyk-yogo-rid-i-rodina>
7. Latyshev, L.K., Semenov, A.K. (2005). *Perevod: teoriya, praktika i metodika prepodovaniya* [Translation: Theory, Practice, and Methods of Teaching]. Moscow: Akademia, 192 p.
8. Perminova, A.V. (2015). *Perekladatska retseptsiya suchasnoyi amerykanskoj poeziyi* [Translation Reception of Modern American Poetry]. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. 352 p.
9. Berdnyk, Oles. (2012). *The Illusionist // Fantastic Encounters* : translated by Roma Franko; edited by Paul Cipywnyk. Toronto : Language Lanterns Publication Inc., 2012, pp.237-342
10. House, Juliane. (2016). *Translation as Communication across Languages and Cultures*. London and New York: Routledge, 164 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Василь Бялик – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, лексична семантика, термінологія, переклад.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Vasyl Bialyk – Doctor of Philology, Full Professor, Head of the Department of Communicative Linguistics and Translation. Chernivtsi Yuriy Fedkovych National University .

Scientific interests: cognitive linguistics, lexical semantics, terminology, translation.

УДК 81'255.4-05=161.2=112.2:82'03

DOI: 10.36550/2522-4077-2021-1-193-92-99

ПЕРЕКЛАД ТА МАНІПУЛЯЦІЯ

Марія ІВАНИЦЬКА (Київ, Україна)

ORCID: 0000-0002-4870-431X

Researcher ID: AAC-7349-2020

Scopus ID: 56199507900

e-mail: ivanytska@ukr.net

ІВАНИЦЬКА Марія. ПЕРЕКЛАД ТА МАНІПУЛЯЦІЯ. У статті розглядається антологія української літератури, видана у 1951 р. в НДР, з точки зору соціології перекладу та маніпулятивної теорії А. Лефєрєва. Виділяються такі стратегії переписування: стратегії, взяті у паратекстах (передмові, коментарях), які інтерпретують тексти антології з ідеологічних позицій, та стратегії, застосовані перекладачем безпосередньо у творі. Серед останніх визначаються як найчастотніші та пояснюються: симпліфікація; нейтралізація національного / регіонального та соціального колориту; заміщення українського колориту російським (русифікація твору).

Ключові слова: художній переклад; переписування; маніпуляція; національний колорит; стратегія перекладу; паратекст; лінгвокультура.

IVANYTSKA Mariia. TRANSLATION AND MANIPULATION. The article investigates the Ukrainian-German literary translation of the 1950s from the viewpoint of the sociology of translation (P. Bourdieu, S. Bassnett, N. Bachleitner) and the theory of rewriting and manipulation by A. Lefevere. Therefore, the emphasis is placed on the factors affecting approaches to translation, particularly ideology, patronage, poetics. Translation as rewriting is analysed based on short stories from the anthology "Aus dem Buch des Lebens. Ukrainische und estnische Novellen", published in the GDR in 1951. Rewriting strategies are classified into two groups: a) strategies used in paratexts (foreword,